

ALMANCA ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ORTAÇLI YAPI OLUŞTURMADA DİL EĞİTİMİ GEÇMİŞLERİNE BAĞLI SÖZDİZİMSEL TERCİHLERİ

Doç. Dr. Güler Ülkü YALÇIN
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Bu deneysel çalışmada farklı dil eğitimi ve deneyimlerine sahip iki grup öğrencinin sözdizimsel tercihlerinde dilsel girdi bağımlı özellikler gösterip göstermediğinin araştırılması amaçlanmıştır.

Farklı dil girdileri nedeniyle sorun teşkil ettiği düşünülen ortaçlı yapılar öğrenimlerinin tümü Türkiye’de gerçekleşmiş denekler tarafından göreceli olarak istenen biçimde oluşturulurken, Lise 1’e kadar Almanya’da eğitim görmüş denekler yan tümceli ve sıralı tümceler kurmuşlardır.

Bu küçük ölçekli çalışmanın bulguları farklı dil girdileri ve deneyimlerin farklı sözdizimsel yapı tercihinine yol açacağı varsayımını doğrulamaktadır.

Anahtar sözcükler: Ortaçlı yapı (sıfat unsuru), sözdizimi, dilsel girdi.

ABSTRACT

This experimental study aims at finding out whether the two groups of students having different language education and experiences display language input-bound characteristics in their preferences of syntactic structures.

While the subjects who have had all their education in Turkey are relatively more successful in their construction of the modifying elements which are considered to be problematic, those who have had their education up to Lise 1 in Germany have constructed sentences with subordination and coordination.

The findings of this small-scale study verify the hypothesis that different language input and experiences would result in the preference of different syntactic structures.

Key words: Modifying elements, syntax, language input.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada lise düzeyindeki öğrencilerin sözdizimsel değişikliklere neden olabilecek dil girdileri-bağımlı özellikler gösterip göstermediğinin araştırılması amaçlanmıştır. Farklı eğitim deneyimlerinin değişik kavramlar oluşturma ve dil kullanımına neden olması bulgularına ek olarak (Ülkü-

Yalçın, 1996), Hollanda, Almanya ve Avusturya'da öğrenim gören Türk öğrencilere yazdırılmış olan metinlerde ortaçlı yapıların hemen hiç kullanılmadığı metin çözümlenmeleriyle belirlenmiştir.

Çalışma farklı dilsel deneyimlere sahip deneklerin bu deneyimlerine bağımlı özellikler gösterip göstermediğini araştırmaktadır. Eğitimlerinin önceki bölümünü Almanya'da tamamlamış deneklerin almış oldukları Türkçe eğitimin yetersiz oluşu, sözel dil kullanımının baskın oluşu, Almanca kullanımının bireyin topluma katılımı için zorunlu oluşu gibi nedenlerle eğitiminin önceki bölümünü Türkiye'de tamamlamış deneklerden farklılaştığı düşünülmektedir. Deneklerin sözdizimsel tercihleriyle ilgili varsayımlar aşağıda belirtilmiştir:

- a) Öğrenimlerinin tamamını Türkiye'de tamamlamış denekler almış oldukları dil bilgisi eğitimi ile istenen sözdizimsel yapı kullanımını sergileme eğilimi,
- b) Öğrenimlerinin önceki kısmını Almanya'da gerçekleştirmiş deneklerin iki dillilerin yazmış oldukları metinlerde sergilemiş oldukları ve sözel dil kullanımına bağlı sıralı tümce kullanma eğilimi göstereceklerdir.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ ve ÇÖZÜMLEMELER

Araştırmaya Ankara Anadolu Lisesi Lise 1 öğrencisi 40 denek katılmıştır. Bunların yarısı eğitimlerinin liseye kadar olan kısmını Almanya'da tamamlamış, yurda kesin dönüş yapmış ailelerin çocuklarıdır. Deneklere basit tümcelerden oluşmuş beş set tümce verilmiş, anlamı korumak koşuluyla verilen örneğe uygun ortaçlı tümceler kurmaları istenmiştir (Ek 1). Tümcenin ilk harfi istenen yapıya yönlendirmek amacıyla verilmiştir. Aşağıda temel özellikleri verilen ortaçlı yapılar deneklerin oluşturması beklenen tümcelerde izlenebilir (1-5).

Ortaçlı yapılar işlevsel açıdan bir adı niteleyen yapılardır. Bu yapılar sıfatlardan farklı olarak içlerinde bir ya da daha çok fiil kökenli öge bulundurmaktadırlar. Diğer bir deyişle, değişime uğramış biçimiyle bütün bir tümce(ler) bu yapılarda temsil edilmektedir. Yalnızca niteledikleri ad ile ilişki içinde olan bu yapılar üzerindeki çalışmalarda (Dede 1978; Underhill 1972) yapı içinde yer alan alt tümceler nitelenmesi gereken öğeye göre çekimlenir.

- (1) Suların yatağını genişlettiği dere bu yıl her zamankinden daha coşkulu akıyordu.
- (2) Fokurtusu salona kadar gelen çaydanlık ona iyi bir kahvaltayı hak ettiğini düşündürdü.
- (3) Personeli son derece eğitilmiş olan bu kuruluş nükleer denemelerin etkilerini araştırma sırasında inanılmaz engellerle karşılaştı.

- (4) Üyesi olmaktan gurur duyduğum derneğin başkanı Tarık Latif Bey'dir.
(5) Rengi annesininkiyle aynı olan gözleriyle dik dik bakmasını umursamadım.

Denekler kendilerinden istenen tümceleri oluşturmaya çalışırken sıralı tümceler, yan tümce bağlaçlarıyla kurulan tümceler ve ortaçlı yapılar kullanmışlardır.

Öğrenimlerinin tamamı Türkiye'de geçmiş deneklerin sergiledikleri sözdizimsel tercihler aşağıda belirtilmiştir:

Oluşumunda ortaç bulunması gereken 100 tümceden 78 tanesinde ortaçlı yapı denenmiş ancak istenen sözdizimini gerçekleştirilememiştir. Yalnızca 27 tümce ortaçlı yapı ile kurulmuştur. Geri kalan tümcelerin 12 tanesi aşağıda örneklendiği gibi -(y)Ip, -ErEk ve -(y)IncE yapılarını da içeren sıralı (sıralı tümceler ve, veya/ya da, ama gibi bağlaçların yer aldığı tümceler olarak ele alınırken, sözü edilen sonekler ise ve bağlacının eşdeğeri olarak kullanılmıştır (Oktar,1985:25 ve 31). Kalan 10 tane ise aşağıda örneklenen yan tümceleri olan sözdizimine sahiptir:

Belirteç yan tümcelerinde -DİK ve -ME:

- (6a) Suları yatağını genişleten dere her yıl böyle coşkulu akmadığı halde bu yıl daha coşkulu akıyordu.
(6b) Suların yatağını genişlettiği dere her yıl böyle coşkulu akmasına rağmen bu yıl daha coşkulu akıyordu.
(6c) Suları yatağını genişleten dere bu yıl daha önce akmadığı kadar coşkulu akıyor.
(7) Fokurtunun sesi çaydanlıktan çıkıp salona kadar geldiğinde iyi bir kahvaltıyı hak etmiş olduğunu düşündü.
(8) Personeli son derece eğitilmiş olan bu kuruluş araştırma esnasında inanılmaz engellerle karşılaşmasına rağmen nükleer denemelerin etkilerini araştırıyor.
(9a) Rengi annesininkiyle aynı olan gözlerle bana dik dik baktığında bunu umursamadım.
(9b) Rengi annesinin gözlerinin aynı gözleriyle bana dik dik baktığında bunu umursamadım.

--(y)Ip, -ErEk, -(y)IncE ekleriyle sıralı tümceler:

- (10a) Fokurtu çaydanlıktan çıkıp salona gelerek ona iyi bir kahvaltı hak ettiğini düşündürdü.
(10b) Fokurtu sesi salona kadar gelip ona iyi bir kahvaltı hak ettiğini düşündürdü.
(10c) Fokurtu çaydanlıktan salona gelince iyi bir kahvaltıyı hak ettiğini düşündü.
(10d) Fokurtu çaydanlıktan çıkarak salona geliyor iyi bir kahvaltı hak

ettiğini düşünüyordu.

(11) Suları her yıl böyle coşkulu akmayan dere yatağını genişleterek daha coşkulu akmaya başladı.

Öğrenimlerinin Anadolu Lisesi'ne kadar olan kısmı Almanya'da gerçekleşmiş olanlar yönergede istenenin aksine aşağıda belirtilen sözdizimsel tercihler sergilemişlerdir:

Oluşturulması gereken tümce sayısı 100 iken 55 tümcede bu yapı denenmiş ancak 5 tümce istenen yapıda oluşturulabilmiştir. -(y)Ip, -(y)ErEk ve -IncE yapısı örneklenmiş 29 tümce sıralı olarak, kalan 16 tümce ise örneklenmiş yan tümcelerle kurulmuştur.

Belirteç yan tümcelerinde –DİK ve –ME:

- (12a) Sular tarafından genişletilen dere yatağı bu yıl hiçbir zaman akmadığı şekilde coşkulu akıyordu.
- (12b) Suları yatağını genişleten dere her sene coşkulu akmamasına rağmen bu sene çok coşkulu akıyordu.
- (12c) Sular yatağını genişlettiği için her yıl böyle akmayan sular daha coşkulu akıyordu.
- (12d) Suların her yıl böyle coşkulu akmamasına rağmen dere suların yatağını genişletmesi bu yıl daha coşkulu akmasına sebep oldu.
- (12e) Suları her yıl böyle coşkulu akmamasına rağmen bu yıl dere yatağını genişletmişti.
- (12f) Sular bu yıl daha coşkulu aktığı için dere yatağını genişletmişti.
- (13) Fokurtunun sesi çaydanlıktan geldiği için bu fokurtu ona iyi bir kahvaltı hak ettiğini düşündürdü.
- (14a) Üye olduğum derneğin başkanı Tarık Latif Bey olduğu için üye olmaktan gurur duyuyorum.
- (14b) Üye olduğum derneğin başkanı Tarık Latif Bey olduğu için bundan gurur duydum.
- (15a) Rengi annesinin gözleriyle aynı olup bana dik dik baktığı halde bunu umursamadım.
- (15b) Rengi annesinin gözlerinininkiyle aynı olmasına rağmen bana dik dik bakarken bunu umursamadım.
- (y)Ip, -ErEK, -(y)IncE ekleriyle sıralı tümceler:**
- (16) Fokurtunun çaydanlıktan çıkıp salona kadar gelmesi ona iyi bir kahvaltıyı hak ettiğini düşündürdü.
- (17) Suları her yıl coşkulu akmayan dere bu yıl daha coşkulu akarak yatağını genişletti.
- (18) Rengi annesinin gözleriyle aynı olup bana dik dik baktığı halde bunu umursamadım.
- (19) Üyesi olup gurur duyduğum derneğin başkanı Tarık Latif Bey'dir

Deneklerin yönerge çerçevesinde kalmayıp çeşitli sözdizimsel yapılar kullandıklarını yukarıda ifade etmiştik. Bu yapılar farklı dil deneyimlerine sahip denekler için aşağıdaki tabloda sayısal olarak gösterilmiştir.

Tablo 1. Deneklerce Oluşturulan Tümcelerin Sözdizimsel Yapılarına Göre Dağılımları

Tümceler	Almanya Geçmişli Denekler	Anadolu Liseli Denekler
Ortaçlı	5/55	27/78
Sıralı	29	12
Yan Tümceli	16	10

SONUÇ

Bu deneysel çalışmada ilginç bulgular elde edilmiştir. Almanya geçmişli denekler farklı dil eğitim deneyimlerini (Almanca dilbilgisi ve Türkçe sözel dil kullanımı) Türkçe sözdizimine yansıtarak daha fazla sayıda yan tümceli yapılar ve sıralı tümce oluşturmuşlardır. Öğrenimlerinin tamamını Türkiye’de görmüş denekler ortaçlı yapıları oluşturmada daha başarılıdır.

İki grubun farklı sözdizimsel yapı dağılımı göstermeleri anadil ve Almanca arasında tümce oluşturmada farklı tercihler olduğunu ortaya koymaktadır. Kesin ve güvenilir sonuçlar elde etmek için daha fazla sayıda deneysel çalışmaya gerek olmasına karşın bu çalışmanın bulgularına uygulanan anlamlılık testi girişte belirtilen varsayımları doğrulamaktadır.

Her iki grup açısından uygulanan testin istatistik açıdan hemen hemen aynı sonucu verebileceği gibi bir karara varmak için %1 önem seviyesinde olduğu kabul edilir ($p > 0.01$). Her iki standart sapma verileri ile de $p > 0.01$ önem derecesine eşit olan 2.33 sınırının dışında kalan değer (8,19208 ve 10,59062) eğitimlerinin bir bölümünü Almanya’da tamamlamış öğrencilerin iyi düzeyde ortaçlı tümceler kurabileceği hipotezini (H_0) reddetmektedir. Buna göre %1 önem derecesinde, eğitimlerinin tamamını Türkiye’de gerçekleştirmiş deneklerin, eğitimlerinin bir bölümünü Almanya’da tamamlamış deneklere göre daha iyi düzeyde ortaçlı tümceler kurabileceği (H_1) söylenebilir.

Araştırmada ayrıca Lewis (1975:259) tarafından başıbozuk nitelicyide zorunlu olmadığı belirtilen ‘olan’ sözcüğünün (5) numaralı tümcede hemen tüm denekler tarafından tercih edildiği, Almanya geçmişli deneklerin bazı tümcelerde nitelenen adıla yer vermemesi, iyelik ilişkisi gerektiren (4) numaralı tümcede bunun oluşturulamaması, yine aynı tümcede odaklamanın doğru kurulamaması, (1) numaralı tümcede neden sonuç ilişkisi verilen biçimiyle oluşturmaya çalışılırken diğer guruptaki deneklerin neden sonuç ilişkisini çoklukla tersine çevirdikleri ve özne

yüklem uyumsuzluğuna (10d) ilişkin her biri ayrı bir araştırma konusu olabilecek bulgular elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Dede, M. (1978). Why should Turkish relativization distinguish between subject and non-subject head nouns? *BLS*, v. 4: 67-78.
- Lewis, G. L. (1975). *Turkish Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Oktar, L. 1985. "Coordination in English and Turkish", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Underhill, R. (1972). "Turkish Participles", *Linguistic Inquiry*, 3, 87-99.
- Ülkü-Yalçın, G. (1996). *Bilişbilim ve Metindilbilimi Bulguları Işığında Dil Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara :Türk Hava Kurumu Matbaası.

EK 1.

Farklı Dil Eğitimi Geçmişli Denek Gruplarını Oluşturmak ve Bunun Sözdizimsel Tercihlere Etkisini Araştırmak İçin Ankara Anadolu Lisesi Öğrencilerine Uygulanan Anket ve Tümce Çalışması

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1.Öğrenimizin tamamı Türkiye’de mi gerçekleşti?

( ) Evet ( ) Hayır

2. Cevabınız hayır ise Almanya’daki öğretiminiz kesintisiz mi devam etti?

( ) Evet ( ) Hayır

3. 2nci soruya cevabınız hayır ise Türkiye’de hangi düzeydeki bir okulda okudunuz?

Sınıfıyla birlikte belirtiniz. ....

B. Aşağıda verilen basit cümleleri örnekte olduğu gibi, aynı anlamı korumak şartıyla ilk harfi verilmiş kelimeyi kullanarak tek bir cümle haline getiriniz.

Örnek: Kuralların değiştiğini sanıyordum.

Bu kurallar işleri zorlaştırıyordu.

Bu durum hepimizi üzdü.

Değiştiğini sandığım kuralların işleri zorlaştırması hepimizi üzdü.

1. Dere suları yatağını genişletmişti.

Dere bu yıl daha coşkulu akıyordu.

Her yıl böyle coşkulu akmazdı.

S.....

2. Çaydanlıktan çıkan fokurtuyu duydu.

Bu ses salona kadar geliyordu.

İyi bir kahvaltıyı hakletmişti.

ALMANCA ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN...

Bu fokurtu ona böyle düşündürdü.

F.....

. Bu kuruluştaki personel son derece eğitilidir.

Bu kuruluş nükleer denemelerin etkilerini araştırmaktadır.

Araştırma sırasında bu kuruluş inanılmaz engellerle karşılaştı.

P.....

. Tarık Latif Bey derneğin başkanıdır.

Ben o derneğe üyeyim.

Bundan gurur duyuyorum.

Ü.....

. Gözlerinin rengi annesinin gözleriyle aynıydı.

Bana dik dik baktı.

Bunu umursamadım.

R.....